4.5. ЮРИСДИКЦІЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

1. Що таке Міжнародний кримінальний суд?

Міжнародний кримінальний суд (International Criminal Court, ICC – **МКС**) – постійний міжнародний кримінальний суд, створений Римським статутом 1998 року.

місцезнаходження → **Гаага, Нідерланди**
↓
судить **ФІЗИЧНИХ ОСІБ**
↓
за найбільш тяжкі міжнародні злочини.

МКС доповнює, а не замінює національні системи кримінального правосуддя.

2. Правова основа діяльності МКС

Джерело	Значення
Римський статут 1998 року	основний установчий акт
Елементи злочинів	деталізують склади злочинів
Правила процедури і доказування	процедура провадження
міжнародні договори та міжнародне право	застосовуються субсидіарно
загальні принципи права	застосовуються за умов ст. 21

Ієрархія ст. 21

РИМСЬКИЙ СТАТУТ

- Елементи злочинів
- Правила процедури і доказування
  ↓
  міжнародні договори та міжнародне право
  ↓
  загальні принципи права.

3. Структура МКС

Схема

ПРЕЗИДІЯ

- **СУДОВІ ПАЛАТИ**

- Палата досудового провадження
- Судова палата
- Апеляційна палата

- **ОФІС ПРОКУРОРА**

- **СЕКРЕТАРІАТ**

Функції

Орган	Основна функція
Президія	управління Судом
Палата досудового провадження	контроль досудової стадії, ордери, підтвердження обвинувачень
Судова палата	судовий розгляд
Апеляційна палата	апеляції
Офіс Прокурора	розслідування + кримінальне переслідування
Секретаріат	адміністративне та процесуальне забезпечення

I. ЮРИСДИКЦІЯ МКС

4. Чотири виміри юрисдикції

Формула

ЩО? → предметна юрисдикція
ДЕ? → територіальна
ХТО? → персональна
КОЛИ? → часова.

5. Предметна юрисдикція – ratione materiae

Ratione materiae – **за предметом**.

Ст. 5 Римського статуту:

Злочин	Юрисдикція МКС
Геноцид	✅
Злочини проти людяності	✅
Воєнні злочини	✅
Злочин агресії	✅ за спеціальними умовами

Пастка

тероризм ❌
наркотрафік ❌
корупція ❌

самі по собі не є окремими злочинами ст. 5 Римського статуту.

6. Персональна юрисдикція — ratione personae

МКС судить:

ФІЗИЧНИХ ОСІБ.

Не судить:

❌ держави;
❌ уряди як юридичні утворення;
❌ політичні партії;
❌ міжнародні організації.

Ст. 25 Римського статуту закріплює індивідуальну кримінальну відповідальність.

7. Вік особи

Ст. 26:

МКС НЕ має юрисдикції щодо особи, яка на момент злочину:

не досягла 18 років.

Пастка

17 років на момент злочину + 25 років на момент процесу
→ МКС все одно не має юрисдикції.

8. Посадове становище

Ст. 27:

Президент
Прем’єр-міністр
міністр
депутат
військовий командир
інша посадова особа

не звільняється від кримінальної відповідальності:

лише через свою посаду.

Імунітет або спеціальний статус:

не перешкоджає здійсненню **самим МКС** його юрисдикції.

Формула

ПОСАДА ≠ ІМУНІТЕТ ВІД ЮРИСДИКЦІЇ МКС.

9. Територіальна / персональна передумова – ст. 12

За загальним правилом достатньо, щоб:

злочин вчинено на території **держави-учасниці**

АБО

підозрюваний є громадянином **держави-учасниці**.

Схема

ТЕРИТОРІЯ держави-учасниці ✅
АБО
ГРОМАДЯНСТВО держави-учасниці ✅
↓
територіально-персональна передумова виконана.

10. Громадянин держави, яка не є учасницею

Наприклад:

громадянин держави X, яка не є учасницею
↓
вчиняє воєнний злочин
↓
на території держави-учасниці
↓
МКС може мати юрисдикцію.

Пастка

громадянство держави, яка не є учасницею,
≠ автоматичний захист від МКС.

11. Держава, яка не є учасницею, може сама визнати юрисдикцію

Ст. 12(3):

держава не ратифікувала Статут
↓
але подає спеціальну заяву
↓
визнає юрисдикцію МКС щодо відповідної ситуації / злочинів.

Саме цей механізм Україна використовувала до ратифікації Римського статуту.

12. Часова юрисдикція – ratione temporis

Ratione temporis – **за часом**.

Загальне правило:

МКС не має ретроактивної юрисдикції.

Римський статут набрав чинності:

1 липня 2002 року.

Для держави, яка приєдналася пізніше:

загалом → з моменту набрання Статутом чинності для неї,

якщо немає спеціальної заяви за ст. 12(3).

13. Строків давності немає

Ст. 29:

злочини під юрисдикцією МКС
НЕ підлягають строкам давності.

Пастка

«минуло 20 років»
≠ автоматичне припинення можливості переслідування МКС.

II. ЯК «ЗАПУСКАЄТЬСЯ» ЮРИСДИКЦІЯ

14. Три механізми — ст. 13

МКС може отримати ситуацію через:

1. ДЕРЖАВУ-УЧАСНИЦЮ
↓
передача ситуації Прокурору

2. РАДУ БЕЗПЕКИ ООН
↓
Глава VII Статуту ООН

3. ПРОКУРОРА proprio motu
↓
за власною ініціативою.

Proprio motu – **з власної ініціативи**.

15. Держава передає СИТУАЦІЮ, а не «винну особу»

Дуже важливо:

держава не направляє до МКС справу зі словами
«осудіть конкретну особу».

Вона передає:

СИТУАЦІЮ.

Прокурор:

сам визначає потенційні справи

- осіб
- епізоди
- кваліфікацію.

16. «Ситуація» ≠ «справа»

Ситуація (situation – ситуація)	Справа (case – справа)
широкий територіально-часовий контекст	конкретна особа
багато можливих злочинів	конкретні обвинувачення
наприклад, «Ситуація в Україні»	«Прокурор проти X»

Формула

СИТУАЦІЯ → розслідування → конкретна СПРАВА.

17. Proprio motu — власна ініціатива Прокурора

Якщо немає передачі від держави або Ради Безпеки:

інформація про злочини
↓
Прокурор аналізує
↓
вважає, що є підстави для розслідування
↓
звертається до Палати досудового провадження
↓
потрібен дозвіл на відкриття розслідування.

Пастка

Прокурор не завжди може самостійно без суддів відкрити розслідування proprio motu.

18. Передача Радою Безпеки ООН

Рада Безпеки:

діє за Главою VII Статуту ООН
↓
може передати ситуацію Прокурору.

Особливість:

це може розширити можливість МКС діяти щодо ситуації, пов’язаної з державою, яка не є учасницею.

19. Рада Безпеки може і відстрочити провадження

Ст. 16 Римського статуту:

Рада Безпеки ООН
↓
резолюція за Главою VII
↓
може попросити не починати або призупинити розслідування / переслідування
↓
на 12 місяців.

Таке рішення може поновлюватися.

III. ЮРИСДИКЦІЯ ≠ ПРИЙНЯТНІСТЬ

20. Два окремі питання

МКС спочатку питає:

1. Чи МАЮ я юрисдикцію?

потім:

2. Чи ПОВИНЕН я розглядати цю справу?

Юрисдикція	Прийнятність
чи може МКС юридично діяти?	чи справа допускається до розгляду?
злочин / час / територія / особа	комплементарність / ne bis in idem / тяжкість

21. Принцип комплементарності

Complementarity — **комплементарність / доповнюваність**.

Головне:

НАЦІОНАЛЬНІ СУДИ мають первинну роль.

МКС:

не є «першою інстанцією для міжнародних злочинів».

Схема

держава реально розслідує і переслідує
↓
справа за загальним правилом неприйнятна в МКС

АЛЕ

держава НЕ БАЖАЄ або НЕ ЗДАТНА реально діяти
↓
МКС може втрутитися.

Ст. 17 закріплює саме цю систему.

22. Коли справа неприйнятна?

Ст. 17:

Ситуація	Прийнятність
Держава реально розслідує / переслідує	❌
Держава розслідувала і добросовісно вирішила не переслідувати	❌
Особу вже належно судили за те саме діяння	❌
Справа недостатньо тяжка	❌
Держава лише імітує процес для захисту особи	✅ можлива
Національна система реально неспроможна діяти	✅ можлива

23. «Небажання» держави

МКС може враховувати:

процес створений, щоб **захистити особу** від відповідальності;

необґрунтована затримка;

відсутність незалежності / неупередженості, несумісна з реальним наміром притягнути особу.

24. «Нездатність» держави

Може бути:

повний або значний розпад національної судової системи

- фактична недоступність системи
- неможливість отримати обвинуваченого
- неможливість отримати докази
- інша реальна неможливість вести провадження.

25. Ne bis in idem

Ne bis in idem — **не двічі за те саме**.

Загалом:

особу, яку вже належно судили за відповідне діяння,

не можна повторно судити в МКС.

Але виняток можливий, якщо національний процес:

мав на меті захистити особу від відповідальності
або
не був незалежним чи неупередженим у необхідному сенсі.

IV. ПРОЦЕС У МКС

26. Основні стадії

Схема

ІНФОРМАЦІЯ / ПЕРЕДАЧА СИТУАЦІЇ
↓
оцінка юрисдикції та прийнятності
↓
РОЗСЛІДУВАННЯ
↓
ордер на арешт / виклик
↓
перша явка
↓
ПІДТВЕРДЖЕННЯ ОБВИНУВАЧЕНЬ
↓

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД
↓
вирок
↓
покарання
↓
апеляція
↓
репарації потерпілим.

27. Розслідування Прокурора

Прокурор може:

- збирати докази;
- допитувати підозрюваних;
- допитувати потерпілих і свідків;
- запитувати співробітництво держав;
- проводити розслідування на території держав за правилами Статуту.

Важливий принцип

Прокурор повинен досліджувати:

докази **ВИНИ**
+
докази **НЕВИНУВАТОСТІ**.

Римський статут прямо вимагає об’єктивного розслідування обох груп обставин.

28. Права підозрюваного під час розслідування

Особа має, зокрема, право:

не свідчити проти себе;

не визнавати себе винною;

не зазнавати примусу, катувань чи погроз;

користуватися перекладачем;

мати правову допомогу;

знати, у вчиненні якого злочину її підозрюють.

29. Ордер на арешт – ст. 58

Палата досудового провадження видає ордер, якщо:

є **обґрунтовані підстави вважати**, що особа вчинила злочин під юрисдикцією МКС

+

арешт необхідний, наприклад, щоб:

- забезпечити явку;
- запобігти перешкоджанню розслідуванню;
- запобігти продовженню злочину.

Пастка

ордер на арешт ≠ обвинувальний вирок.

30. Ордер на арешт vs повістка про виклик

Ордер на арешт	Повістка про виклик
арешт і передача особи	добровільна явка
коли арешт необхідний	коли явку можна достатньо забезпечити без арешту
виконується за допомогою держав	особа має з’явитися до Суду

31. МКС не має власної «поліції»

МКС:

❌ не має глобальної поліції;

❌ самостійно не може зайти на територію держави і затримати особу.

Тому система залежить від:

СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ.

Саме держави здійснюють:

арешт → передачу → обшуки → збір доказів → замороження активів тощо.

32. Перша явка перед Судом

Після передачі / добровільної явки:

Палата перевіряє особу
↓
інформує про обвинувачення
↓
перевіряє дотримання її прав
↓
вирішуються питання тримання під вартою / звільнення.

33. Підтвердження обвинувачень — ст. 61

Перед повноцінним судом:

Прокурор повинен довести щодо кожного обвинувачення:

достатні докази, що дають суттєві підстави вважати, що особа вчинила злочин.

Палата може:

✅ підтвердити обвинувачення;
❌ не підтвердити;
↩️ відкласти і вимагати додаткових доказів / зміни кваліфікації.

34. Три стандарти доказування — дуже важливо

Стадія	Стандарт
Ордер на арешт	**обґрунтовані підстави вважати**

Підтвердження обвинувачень	**суттєві підстави вважати**
Визнання винуватості	**поза розумним сумнівом**

Формула

ОРДЕР → reasonable grounds
= **обґрунтовані підстави**

ПІДТВЕРДЖЕННЯ → substantial grounds
= **суттєві підстави**

ВИРОК → beyond reasonable doubt
= **поза розумним сумнівом**.

35. Чи можливий процес in absentia?

In absentia – **за відсутності обвинуваченого**.

Загальне правило судового розгляду

обвинувачений повинен бути присутнім у суді.

Тобто:

повноцінний trial in absentia — судовий розгляд заочно — не є загальним режимом МКС.

Але:

підтвердження обвинувачень за спеціальних умов може проводитися без особи, наприклад якщо вона втекла або її неможливо знайти після вжиття розумних заходів. Ст. 61 прямо це допускає.

36. Судовий розгляд

Після підтвердження обвинувачень:

справа → Судова палата.

Основні гарантії:

презумпція невинуватості

- право на захист
- право знати обвинувачення

- право допитувати свідків
- право подавати докази
- публічний і справедливий процес.

37. Презумпція невинуватості

Особа вважається невинуватою
↓
доки Прокурор не доведе її вину.

Тягар доказування:

ПРОКУРОР.

Вирок:

лише якщо Суд переконаний у винуватості
поза розумним сумнівом.

38. Потерпілі — не лише свідки

Особливість МКС:

потерпілі можуть **БРАТИ УЧАСТЬ** у провадженні.

За ст. 68(3):

вони можуть представляти свої погляди та інтереси перед Судом за встановлених умов.

Це можливо на різних стадіях, включно з досудовою, судовою та апеляційною.

39. Репарації потерпілим

Ст. 75:

МКС може присудити:

реституцію

- компенсацію
- реабілітацію
- інші відповідні форми репарацій.

Репарації можуть реалізовуватися також через:

Цільовий фонд для потерпілих
(Trust Fund for Victims – Цільовий фонд для потерпілих).

40. Покарання

Ст. 77:

Покарання	МКС
Позбавлення волі	до 30 років
Довічне позбавлення волі	за винятково тяжких обставин
Штраф	додатково ✅
Конфіскація доходів / майна від злочину	✅
Смертна кара	❌

Пастка

МКС **НЕ застосовує смертну кару**.

41. Апеляція

Можуть оскаржуватися, зокрема:

обвинувальний / виправдувальний вирок

- покарання
- певні проміжні рішення
- рішення щодо репарацій.

Розглядає:

Апеляційна палата.

42. Виконання покарання

МКС:

не має власної пенітенціарної системи для виконання всіх вироків.

Позбавлення волі виконується:

у державі, яка погодилася прийняти засудженого,

під наглядом Суду.

V. ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ

43. Злочин агресії має складнішу юрисдикцію

Для:

геноциду

- злочинів проти людяності
- воєнних злочинів

діє звичайна схема ст. 12–15.

Для:

ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ

існують спеціальні ст. 15 bis і 15 ter.

44. Якщо ситуацію передала Рада Безпеки

Ст. 15 ter:

Рада Безпеки ООН
↓
передає ситуацію
↓
МКС може здійснювати юрисдикцію щодо агресії за спеціальними умовами.

45. Якщо немає передачі Ради Безпеки

Ст. 15 bis встановлює суттєве обмеження:

щодо держави, яка **НЕ є учасницею Римського статуту**,
Суд не здійснює юрисдикцію щодо злочину агресії, вчиненого:

її громадянами
або
на її території.

46. Чому це важливо для російської агресії проти України?

Україна:

держава-учасниця ✅

Російська Федерація:

держава-учасниця ❌.

Тому за чинною моделлю ст. 15 bis:

МКС не може просто на підставі територіальної юрисдикції України переслідувати громадян РФ за **злочин агресії**.

Необхідною альтернативою в рамках чинного Римського статуту могла б бути, зокрема:

передача ситуації Радою Безпеки за ст. 15 ter.

Водночас

Це обмеження:

❌ НЕ стосується автоматично воєнних злочинів, геноциду чи злочинів проти людяності.

47. Чи змінили це у 2025 році?

Ні.

На спеціальній сесії Асамблеї держав-учасниць у липні 2025 року питання розширення юрисдикції щодо злочину агресії обговорювалося, але зміни ст. 15 bis не були прийняті. Подальший спеціальний розгляд заплановано на 2029 рік.

VI. УКРАЇНА І МКС

48. Україна до ратифікації — дві заяви за ст. 12(3)

Заява	Юрисдикція
17.04.2014	злочини на території України з **21.11.2013 до 22.02.2014**
08.09.2015	злочини на території України з **20.02.2014 і надалі без кінцевої дати**

Таким чином, юрисдикція МКС щодо ситуації в Україні існувала ще до ратифікації Римського статуту.

49. Розслідування ситуації в Україні

28.02.2022 → Прокурор оголосив намір відкрити розслідування
↓
держави-учасниці передали ситуацію
↓
02.03.2022 → офіційно відкрито розслідування.

Загалом ситуацію передали МКС 43 держави-учасниці у березні–квітні 2022 року.

Наслідок

Через передачу державами:

Прокурору не потрібно було отримувати дозвіл Палати досудового провадження, як це було б при чистому proprio motu.

50. Ратифікація Україною

Україна:

21 серпня 2024 року → ратифікувала Римський статут;

25 жовтня 2024 року → передала ратифікаційну грамоту депозитарію;

1 січня 2025 року → Римський статут набрав чинності для України.

51. Поправки щодо злочину агресії

Україна одночасно ратифікувала Кампальські поправки щодо злочину агресії.

Для України вони набрали чинності:

25 жовтня 2025 року.

Але:

це саме по собі **не усуває обмеження ст. 15 bis щодо РФ як держави, що не є учасницею**.

52. Заява України за ст. 124 – дуже важливо

Під час ратифікації Україна зробила спеціальну заяву за ст. 124.

Її зміст:

протягом **7 років після набрання Статутом чинності для України** Україна не приймає юрисдикцію МКС щодо **воєнних злочинів за ст. 8**, коли ймовірно злочин вчинено **її громадянами**.

Тобто формально період почався:

01.01.2025.

Це саме офіційне формулювання заяви, переданої депозитарію ООН.

53. Що НЕ охоплює заява ст. 124?

Ст. 124 стосується:

ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ — ст. 8.

Вона не є аналогічним «виключенням» для:

Злочин	Заява ст. 124
Геноцид	❌ не охоплює
Злочини проти людяності	❌
Воєнні злочини	✅
Злочин агресії	❌

54. Важлива юридична невизначеність щодо України

До ратифікації Україна вже:

без кінцевої дати прийняла юрисдикцію МКС за ст. 12(3)
щодо злочинів на своїй території з 20.02.2014.

Пізніше:

зробила заяву за ст. 124 щодо воєнних злочинів своїх громадян.

Тому виникає питання:

як ст. 124 співвідноситься з попередньою відкритою заявою ст. 12(3)?

Це питання є юридично дискусійним і станом на 2026 рік не отримало остаточного загального вирішення суддями МКС. Тому для ЄДКІ безпечніше говорити:

Україна зробила заяву за ст. 124 із зазначеним змістом,
а не категорично стверджувати, що МКС «безумовно втратив будь-яку юрисдикцію» щодо всіх можливих воєнних злочинів українських громадян.

55. Співробітництво України з МКС

Після ратифікації Україна має зобов'язання співробітничати із Судом.

Можливі запити щодо:

- арешту;
- передачі особи;
- допиту;
- доказів;
- обшуку;
- ідентифікації осіб;
- захисту потерпілих і свідків;
- замороження / арешту активів;
- виконання рішень Суду.

56. Центральні органи України для співробітництва

Україна заявила за ст. 87:

Питання	Центральний канал
Розслідування та кримінальне переслідування	**Офіс Генерального прокурора**
Виконання вироків та інших рішень МКС після розгляду справи	**Міністерство юстиції України**

Запити та документи МКС:

українською мовою
або
з перекладом українською.

57. Арешт і передача ≠ екстрадиція

Екстрадиція	Передача МКС
держава → держава	держава → МКС
міждержавний механізм	міжнародно-кримінальний механізм
іноземна держава просить видати	МКС просить заарештувати і передати

Формула

до Польщі → **екстрадиція**.

до МКС → **передача (surrender — передача)**.

58. Головні статті Римського статуту для ЄДКІ

Стаття	Що запам’ятати
5	4 міжнародні злочини
11	часова юрисдикція
12	територія / громадянство / заява держави
13	три механізми запуску
15	proprio motu Прокурора
15 bis / 15 ter	злочин агресії
16	відстрочка Радою Безпеки на 12 місяців
17	комплементарність / прийнятність
20	ne bis in idem
25	індивідуальна кримінальна відповідальність
26	особи до 18 років
27	посадове становище
28	командна відповідальність
29	немає строків давності
58	ордер на арешт
61	підтвердження обвинувачень
66	презумпція невинуватості
68	потерпілі
75	репарації
77	покарання
86	загальний обов’язок співробітництва
124	тимчасове незастосування юрисдикції щодо воєнних злочинів за заявою нової держави-учасниці

59. Три стандарти доказування — запам’ятати

Етап	Стандарт
Ордер	обґрунтовані підстави вважати

Підтвердження обвинувачення	суттєві підстави вважати
Вирок	поза розумним сумнівом

ОРДЕР → ОБҐРУНТОВАНІ
ОБВИНУВАЧЕННЯ → СУТТЄВІ
ВИРОК → ПОЗА РОЗУМНИМ СУМНІВОМ.